

Európska menová únia v kontexte globalizačných procesov svetového hospodárstva¹

Vladimír GONDA*

European Monetary Union in the Context of Global Processes in World Economy

Abstract

The paper describes the beginnings of the European monetary integration as the effect of world economy's globalization. Globalization is defined as a dominant tendency in the development of the world economy at the end of the millennium resulting in the formation of regional integration blocks, especially the triad America – Europe – Asia (or NAFTA – EU – ASEAN). Globalization of the monetary system leads to the creation of monetary areas; one of the most formed ones is a Euro zone. The author characterizes the European Monetary Union as a unique phenomenon, outlines its benefits (the decrease of transaction costs, the elimination of exchange rate risk, the increase of price transparency) and costs (the loss of independent monetary policy, the loss of exchange rate as an economic-monetary tool) and evaluates Euro as a specific tool of integration of CEEC's with Western European countries.

Keywords: globalization, integration, regional blocks, currency area, Euro zone, Maastricht criteria, Euro

JEL Classification: E42, F02, F15, F33

Úvod

Popri transnacionálnych korporáciách (TNK), ako určujúcich prvkoch v štruktúre globalizačných procesov, významnú úlohu pri utváraní globálnej svetovej ekonomiky zohráva aj formovanie *silných regionálnych integračných zoskupení*. Ich vytváranie je reakciou štátov na zostrujúcu sa konkurenciu vo svete, a zároveň

* Vladimír GONDA, Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra ekonomickej teórie, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava 5; e-mail: gonda@dec.euba.sk

¹ Príspevok vznikol pri riešení úloh grantového projektu VEGA č. G 110/04 a G 166/06.

podmienkou ich „prežitia“ v nových podmienkach globálnej megakonkurencie. V rámci integračných zoskupení sa uplatňujú preferenčné vzťahy medzi členskými štátmi a dochádza k utváraniu vnútorne homogénnejšieho ekonomického priestoru umožňujúceho relatívne väčšiu efektívnosť hospodárskych aktivít i vyššiu konkurencieschopnosť smerom do externého podnikateľského prostredia. Nová inštitucionálna architektúra svetového hospodárstva je úzko previazaná s potrebou efektívnejšieho využívania vnútorných ekonomických rezerv, a to aj prostredníctvom koncipovania menových únií.

Medzi integračnými zoskupeniami v súčasnosti primát patrí Európskej únii, ktorú možno dnes považovať za najprepracovanejší a najrozvinutejší pokus o ekonomické a spoločenské zblíženie, aké sa dosiať v celosvetovom meradle realizovalo. Predstavuje akési „laboratórium“, kde sa vypracúvajú a testujú modely a metodiky vyšších foriem integračného procesu. Zatiaľ čo prvé desaťročia európskej integrácie boli v ekonomickej oblasti v znamení pokusu o vytvorenie a následné dolad'ovanie *jednotného trhu*, pre súčasné obdobie je typický oveľa ambicióznejší cieľ – vytvorenie *spoločného menového prostredia* (prostredia spoločnej meny a jednotnej menovej politiky).

1. Globalizácia ako dominantná tendencia vývoja svetovej ekonomiky na prelome storočí – výzva pre Európu

Proces globalizácie, založený na koncepciách neoliberalizmu a neokonzervatizmu, je v súčasnosti bezpochyby dominantným procesom vo vývoji svetového hospodárstva, ktorý priamo či nepriamo zasahuje do všetkých oblastí života ľudskej spoločnosti – od ekonomiky až po spoločenskú nadstavbu (právo, kultúru, sféru medzinárodných vzťahov atď.). Zvyšuje vzájomnú závislosť trhov a výroby rôznych krajín v dôsledku obchodu s tovarmi, so službami, pohybu kapitálu a technológií, rastu sily TNK, integračných tendencií a pod. Pokračujúca liberalizácia svetového obchodu podstatne rozšírila i možnosť firiem samostatne konať v celosvetovom meradle [38, s. 27]. Výrazne rastie vplyv vonkajšieho prostredia na jednotlivé národné ekonomiky. Vonkajšie šoky sa oveľa rýchlejšie a intenzívnejšie než predtým prenášajú do národných ekonomík, pričom osobitne citlivé a zraniteľné sú malé krajiny.

Vo svetovej ekonomike sa uskutočňuje prechod od priemyselnej spoločnosti k spoločnosti založenej na informáciách. Vzniká tzv. *nová ekonomika*, v ktorej primárnu úlohu v ekonomicko-spoločenských vzťahoch zohrávajú informácie a vedomosti (priamo premietnuté do inovácií), ktoré predstavujú kľúčový tovar vo vzájomných vzťahoch medzi jednotlivými ekonomickými subjektmi [1, s. 50].

Globalizácia je fenomén, ktorý, pochopiteľne, zasahuje aj Európu a prináša jej nové výzvy a možnosti. Generuje a akceleruje v nej zmeny, ktoré by mali viesť k jej transformácii na konkurencieschopnejšie a dynamickejšie zoskupenie. Prebiehajúce zjednocovanie kontinentu spolu s politickými reformami EÚ zrejme povedie k rastu úlohy, ktorú bude EÚ zohrávať v globálnom hospodárstve. V procese globalizácie má Európska únia dve výhody. Prvou je jej hospodárska veľkosť. Navyše, začleňovanie ďalších európskych krajín v procese rozširovania EÚ by malo zvýšiť jej hospodársku silu a rastový potenciál. Druhou hlavnou výhodou je silný intelektuálny kapitál Únie, ktorý vychádza z diverzity jej kultúr, vzdelanostnej úrovne jej obyvateľov a národných demokratických tradícií [4, s. 135].

Aby sa zachovala a zvýšila konkurencieschopnosť európskej ekonomiky, politika musí vytvoriť na to vhodné rámcové podmienky. Nevyhnutnosťou je mať vlastnú stratégiu ďalšieho rozvoja. S týmto cieľom bol na summite EÚ v Lisabone (2000) prijatý ambiciózny plán vybudovať novú ekonomiku európskeho typu. Podľa tejto tzv. *Lisabonskej stratégie* sa Európska únia do roku 2010 mala stať najdynamickejšie sa rozvíjajúcim a konkurencieschopným ekonomickým regiónom na svete, opierajúcim sa o inovácie a vedomosti. Únia si kládla za cieľ dosiahnuť vysoký hospodársky rast a sociálne zabezpečenie, nízku nezamestnanosť a nižšiu infláciu, vytvoriť priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti s centrom pozornosti na kvalitu života, bezpečnosť potravín, ochranu životného prostredia a udržateľný rozvoj. Súbežne sa prijal ambiciózny program v oblasti vzdelávania a vedy, liberalizácie trhu, reformovania sociálnej sféry. Dôvodom začatia lisabonského procesu bola skutočnosť, že Európska únia si uvedomila hospodárske zaostávanie za USA (predovšetkým v rozvoji nových technológií) a následne klesajúcu konkurencieschopnosť.

Naplnenie cieľov Lisabonskej stratégie predpokladá prehĺbenie integrácie v rámci Európskej únie. Závery lisabonského summitu členských štátov EÚ sú záväzné aj pre nových členov Únie, ktorí sa rovnako zaviazali rozvíjať konkurencieschopné národné znalostné ekonomiky a participovať na stratégii vybudovať z rozšírenej Európy najkonkurencieschopnejšiu ekonomiku sveta so sociálnou kohéziou a plnou zamestnanosťou.

Žiaľ, už v polovici plánovaného obdobia zostáva konštatovať, že pôvodné plány stroskotali.² Politická neochota vlád členských štátov EÚ uskutočňovať radikálne kroky a prejsť od politických deklarácií k činom sa podpísala pod to, že Únia nielenže USA nedobieha, ale zaostávanie sa zväčšuje.³

² Treba, pravda, dodať, že tieto plány boli nereálne už pri svojom vzniku.

³ Ďalším dôvodom neúspechu je fakt, že Lisabonská stratégia pozostáva z príliš veľa cieľov a z veľmi širokého – a často i protirečivého – okruhu oblastí, ktoré nie sú rovnako dôležité pre všetky členské štáty EÚ [33].

Nová Európska komisia (EK) na čele s José Manuelom Barrosom revidovala v januári 2005 strategické ciele, ktoré by chcela dosiahnuť počas svojho päťročného mandátu, t. j. do roku 2009. Európska únia sa vzdala plánov stať sa do roku 2010 najvýkonnejšou svetovou ekonomikou založenou na vzdelaní a hospodársky predbehnúť USA, keďže takáto úloha nie je realistická. Zatiaľ čo v Lisabone sa dôraz kládol na ekonomickú výkonnosť, sociálnu spravodlivosť a ekologicky udržateľný rozvoj, posledné dve priority majú byť potlačené v prospech triády „*produktivita – rast – pracovné miesta*“. Jednoznačnou prioritou sa stáva zvýšenie hospodárskeho rastu a tvorba pracovných miest. Dokument EK má upozorniť, že z hľadiska sociálnej ochrany a starostlivosti o životné prostredie Európa nezaostáva za zvyškom sveta. Je na tom horšie – v porovnaní s USA, resp. juhovýchodnou Áziou –, pokiaľ ide o hospodársky rast, produktivitu práce a mieru nezamestnanosti. Dokument zároveň potvrdzuje odhodlanie zvýšiť investície do výskumu a vývoja na 3 % HDP, čo by malo umožniť prechod k znalostnej ekonomike. Prioritou je aj úspešný rozbeh *Európskej politiky susedstva* a „integrovanejší priestor“ so susedmi, ako je Rusko a Ukrajina.

2. Formovanie regionálnych blokov ako produkt globalizácie svetového hospodárstva

V procese globalizácie dochádza v rámci svetového hospodárstva k neustálym zmenám, k prejavom mnohých vývojových trendov a tendencií, ktoré priamo vplyvajú nielen na národné ekonomiky, ale aj na ostatné subjekty svetového hospodárstva – jednotlivé integračné zoskupenia, medzinárodné inštitúcie a transnacionálne korporácie [1, s. 25].

Jedným z významných prejavov globalizácie svetového hospodárstva je proces postupného zjednocovania geograficky blízkych krajín (i celých integračných zoskupení) do spoločných blokov s cieľom zvýšiť ich konkurenčnú schopnosť v globálnom súťažení. Integračné zoskupenia prispievajú k *novej regionalizácii svetového hospodárstva*, ktoré sa postupne štruktúruje podľa kontinentov. V celosvetovom meradle sa *vyprofilúva triáda regionálnych blokov*: Amerika – Európa – Ázia (resp. NAFTA – EÚ – ASEAN),⁴ ktorá bude v budúcnosti aktívne ovplyvňovať všetky rozhodujúce sféry ekonomického a politického života.⁵

⁴ Tieto regionálne integračné zoskupenia sa podľa M. Šikulu formujú okolo jedného, resp. niekoľkých ekonomicky silných štátnych celkov – NAFTA (USA), ASEAN (Japonsko) a EÚ (Nemecko a Francúzsko) [37, s. 13].

⁵ Pravda, tieto regionálne bloky sú veľmi odlišné a nemajú rovnaké postavenie. V Európe existuje najvyššia forma integrácie (EÚ), v Severnej Amerike existuje iba regionálne obmedzená dohoda o voľnom obchode (NAFTA) a v Ázii je to veľmi nejasná štruktúra zahŕňajúca ASEAN a ďalšie giganty (Japonsko, Čínu, Južnú Kóreu, v budúcnosti, pravdepodobne, aj Indiu).

• Inštitucionálny základ americkej integrácie predstavuje *Severoamerická dohoda o voľnom obchode* (*North American Free Trade Agreement* – NAFTA) uzavretá v decembri 1992 (účinnosť nadobudla v roku 1994), ktorá otvorila hranice Kanady, USA a Mexika pre takmer neobmedzený obchod s tovarmi a so službami. Zároveň americká administratíva začala iniciovať a podporovať proces realizácie vízie *Zóny voľného obchodu amerického kontinentu* (*Free Trade Area of the Americas* – FTA). Na summite v Miami sa v roku 1994 vedúci štátnici západnej pologule dohodli, že spoja všetky doterajšie obchodné zoskupenia a perspektívne vytvoria rozsiahlu oblasť voľného obchodu, ktorej súčasťou sa stanú všetky trhové ekonomiky Severnej, Strednej a Južnej Ameriky.⁶ Dlhodobým cieľom (NAFTA) je odstránenie všetkých obchodných bariér v priestore od Aljašky až po Ohňovú zem.

• V Ázii, ktorej sa v mnohých renomovaných štúdiách za posledné desaťročia prisudzuje vedúca úloha v 21. storočí, sa príprave ázijskej – presnejšie východoázijskej – integrácie venuje veľká pozornosť. Využívajú sa skúsenosti Európy, Ameriky aj juhovýchodnej Ázie. Jej inštitucionálnym základom je *Združenie národov juhovýchodnej Ázie* (*Association of Southeast Asian Nations* – ASEAN), ktoré vzniklo v roku 1967 na základe Bangkokskej deklarácie. Zakladajúcimi členmi boli Indonézia, Malajzia, Filipíny, Singapur a Thajsko. Neskôr sa pripojil Brunejský sultanát (1984), Vietnam (1995), Laos (1997), Mjanmarsko (bývalá Barma, 1997) a Kambodža (1999).

Združenie ASEAN pokračuje v intenzívnej spolupráci so susednými krajinami juhovýchodnej Ázie, menovite s Čínou, Japonskom a Južnou Kóreou, najmä v oblasti obchodu a investícií. V súčasnosti ASEAN + 3 rozšíril spoluprácu na ďalšie oblasti, ako sú poľnohospodárstvo, životné prostredie, informačné a komunikačné technológie, financie, medzinárodná kriminalita, veda a technológia, turizmus, malé a stredné podnikanie a priemysel [21, s. 1265]. Lídri štátov ASEAN + Čína, Japonsko a Južná Kórea vyjadrili ochotu prehodnotiť postupný

⁶ Summit v Miami rátal s vytvorením zóny voľného obchodu v roku 2005. Štvrtý celoamerický summit, ktorý sa uskutočnil v novembri 2005 v argentínskom Mar del Plata, sa však skončil neúspechom; nepodarilo sa dosiahnuť hlavný cieľ – podpísať dohodu o vytvorení panamerickej zóny voľného obchodu.

Vytvoreniu najväčšej zóny voľného obchodu na svete zatiaľ bránia odmietavé postoje Brazílie, Venezuely a niektorých ďalších juhoamerických štátov. Obávajú sa, že v rámci FTA by ešte viac vzrástla ekonomická a politická prevaha USA. Predovšetkým krajiny MERCOSUR (obchodný blok zahŕňajúci Brazíliu, Argentínu, Uruguay a Paraguay) žiadajú odstrániť dotácie pre amerických farmárov a zrušiť colné bariéry pre juhoamerickú poľnohospodársku produkciu na trhu USA.

Výsledkom vrcholového stretnutia lídrov 34 amerických štátov v Argentíne bola len deklarácia, v ktorej sa zaväzujú bojovať proti chudobe a hladu. Iba 29 krajín sa v dodatkovom protokole vyjadrilo za obnovenie rokovaní FTA aj v budúcom roku. Mexický prezident Vicente Fox, bezvýhradne podporujúci plán vytvorenia *Celoamerickej zóny voľného obchodu* (FTAA), navrhol, aby krajiny, ktoré s jej vytvorením súhlasia, pokračovali v rokovaníach sami [pozri 31].

vývoj summitu ASEAN + 3 na summit východnej Ázie. Prvý východoázijský summit sa uskutočnil v decembri 2005 v Kuala Lumpur.⁷ Postupne sa má formovať východoázijská zóna voľného obchodu.⁸

• Najrozvinutejšie formy dosiahla integrácia v Európe. *Európska únia* začala ako colná únia. Jej pôvodným cieľom bolo odstránenie všetkých obchodných prekážok medzi členskými štátmi. Postupne toto spoločenstvo prijalo ďalšie jednotiace prvky. Na základe *Zmluvy o Európskej únii* (Maastrichtskej zmluvy), zahrnujúcej dve úzko súvisiace časti – *Zmluvu o hospodárskej a menovej únii* a *Zmluvu o politickej únii*, dnes postupuje spoločne v oblasti politickej, sociálnej a hospodárskej.

Vysoký stupeň integrácie členských štátov EÚ sa prejavuje v raste ich vzájomného obchodu, vo vytvorení jednotného vnútorného trhu s jeho štyrmi slobodami, hustej pavučine TNK, jednotnej mene a menovej politiky. Osemnásť vtedajších členov ES a EZVO (s výnimkou Švajčiarska) vytvorilo 1. januára 1994 početne, a hlavne významovo najväčší a najprepojenejší integrovaný trh na svete – *Európsky hospodársky priestor* (*European Economic Area* – EEA). Nosnou myšlienkou EEA sú štyri základné ekonomické slobody – voľný pohyb tovarov, služieb, osôb a kapitálu.

⁷ Prvý východoázijský summit (East Asia Summit, EAS) sa konal 14. decembra 2005 v hlavnom meste Malajzie za účasti hláv štátov/vlád členských štátov ASEAN + 3 (Japonska, Číny, Južnej Kórey), ku ktorým sa pripojili aj lídri Indie, Austrálie a Nového Zélandu. Uskutočnil sa bezprostredne po skončení deviateho summitu ASEAN + 3 (12.12.2005) a deviateho summitu ASEAN a Japonska (13. 12. 2005). Ako hosť na začiatku schôdzky sa zúčastnil aj prezident Ruska. Rusko vyjadrilo úmysel zúčastňovať sa ako plnoprávny člen EAS od budúceho stretnutia; participujúce krajiny EAS sa majú k tejto žiadosti vyjadriť. Summit sa bude zvolávať každoročne; budúci summit sa uskutoční v decembri 2006 vo filipínskom meste Cebu.

Lídri účastníckych štátov diskutovali o budúcnosti východnej Ázie a rozvíjaní regionálnej kooperácie v budúcich rokoch. V prijatej Deklarácii EAS sa zdôrazňuje, že EAS by malo hrať významnú úlohu v budovaní spoločenstva regiónu, podporovať kooperáciu pri riešení takých otázok, ako sú prevencia vtáčej chrípky, terorizmus, pirátstvo či energia [41].

⁸ V decembri 2004 predstavitelia ASEAN podpísali s Čínou dohodu o voľnom obchode, ktorá predpokladá, že obe strany do roku 2010 znížia clá na väčšinu tovarov na nulu. Vytvorí sa tým oblasť voľného obchodu s takmer dvoma miliardami ľudí a ročným ekonomickým rastom 2 bilióny USD. Ide pritom o región s najrýchlejšie sa rozvíjajúcou ekonomikou. Dohoda je súčasťou širšieho plánu združenia ASEAN s cieľom vytvoriť jednotný trh so spoločnými cieľmi v oblasti politiky a bezpečnosti [42].

Japonsko iniciuje vytvoriť obrovskú panázijskú zónu voľného obchodu, ktorá by prekonala súčasný jednotný trh Európskej únie a Severoamerickú dohodu o voľnom obchode (NAFTA) dokopy. Ázijský obchodný blok by zahŕňal celkovo 16 krajín s približne polovicou populácie Zeme. Okrem Japonska by jej súčasťou boli aj nastupujúce ekonomické veľmoci Čína a India, ďalej desať členských štátov ASEAN a taktiež Južná Kórea, Austrália a Nový Zéland. (Japonsko urobilo určitý ústupok Číne, keď do projektu nezahrnulo Taiwan.) Rokovania o projekte by sa mali začať v roku 2008. V prípade úspešnej realizácie predmetného projektu by sa vytvoril impozantný trh, ktorého ročná produkcia by podľa agentúry AFP presahovala 9 biliónov USD, čo je za rok 2004 približne štvrtina hodnoty celosvetovej produkcie. Obdobný vektor záujmov prezentuje India, ktorá sa snaží o rozšírenie voľného obchodu v Ázii, zatiaľ aspoň so susedmi [25, s. 7].

K ďalšiemu prehlbovaniu a rozširovaniu európskej integrácie stále viac tlačia aj vonkajšie faktory, najmä geopolitické a ekonomické. Len ako jeden celok bude Európa schopná vydržať rast konkurencie na svetovom trhu zo strany USA, Japonska, Číny, Indie či celého radu novoundustrializovaných krajín.

3. Globalizácia menového systému – vytváranie menových oblastí

Zatiaľ čo v minulosti hlavným kanálom internacionalizácie bol medzinárodný obchod obsluhujúci reálny sektor ekonomiky, v súčasnosti zahraničnoobchodný obrat tvorí len okolo 5 % objemu menových operácií. Hlavným nositeľom procesov globalizácie je dnes sféra financií. Je to odraz pokroku v informačných technológiách a telekomunikáciách, liberalizácie zahraničnej hospodárskej politiky a podstatných zmien v systéme medzinárodnej del'by práce.

Určitým východiskom zásadných zmien v celom medzinárodnom menovom systéme bola kríza bretonwoodskeho systému⁹ založeného na fixných menových kurzoch na začiatku 70. rokov minulého storočia a na ňu nadväzujúca rozsiahla liberalizácia menových vzťahov.¹⁰ Na konferencii v Kingstone (Jamajka, 1976) sa prijala dohoda o reforme medzinárodného menového systému, ktorej základné princípy sú platné prakticky dodnes. Nový systém je liberálnejší, nie je podriadený striktným pravidlám a umožňuje krajinám používať rôzne systémy menových kurzov.

V súčasnom menovom svete sa možno stretnúť s rôznymi systémami, medzi ktorými prevládajú samostatné meny jednotlivých štátov. Tie môžu uplatňovať rôzne systémy menových kurzov: • plávajúce kurzy (voľný *floating*) • obmedzene plávajúce kurzy (riadený *floating*) • systém kurzu s pravidelnými úpravami ústredných kurzov¹¹ • fixné kurzy • *currency board*¹² atď.

⁹ Problémy bretonwoodskeho systému, hromadiace sa od začiatku 60. rokov, vyvrcholili v rokoch 1971 – 1973 a jeho princípy sa postupne opúšťali [8, s. 34].

¹⁰ Pre ES znamenal rozpad systému z Bretton-Woods a jeho nahradenie vo väčšine krajín systémom plávajúcich menových kurzov nutnosť urýchlene riešiť otázku európskej menovej stability. V roku 1973 bol vytvorený *Európsky fond pre menovú spoluprácu* (*European Cooperation Monetary Fund – ACMF*) ako predstupeň európskeho systému centrálnych bánk [7, s. 601]. V roku 1977 predseda Európskej komisie Roy Jenkins predstavil projekt *Európskeho menového systému* (EMS), ktorý oficiálne začal svoju činnosť 13. 3. 1979; jeho členmi sa stali všetky členské štáty ES.

Hlavnou príčinou vzniku EMS bola snaha „zabrániť negatívne pôsobeniu nestabilného amerického dolára na členské štáty ES, ktoré spomaľovalo zvonku proces ekonomickej integrácie. Cieľom bolo nastoliť pevné menové vzťahy medzi členskými štátmi ako nevyhnutnú podmienku prehlbenia ekonomických a menových integračných procesov“ [22, s. 31].

¹¹ Ide o nepevne fixované kurzy typu posuvného zavesenia na inú menu. Ak kurz osciluje v pásmach, ide o tzv. *crawling band*. Pokiaľ kurz nemá stanovený oscilačný priestor, hovorí sa o tzv. systéme *crawling peg* [28, s. 560].

Peňažné systémy môžu mať aj podobu *menových únií*,¹³ kde menovú politiku zabezpečuje buď spoločná centrálna banka členských štátov menovej únie, alebo centrálna banka jedného z členských štátov únie. Domáca centrálna banka v takomto prípade buď vôbec neexistuje, alebo je plne podriadená jednej z uvedených centrálnych bánk a len pasívne zabezpečuje výkon menovej politiky. Rozhodnutia v menovej oblasti sa ale prijímajú na základe konsenzu členských štátov menovej únie [28, s. 52].

V dnešnom globalizujúcom sa svete dochádza aj ku globalizácii menového systému. Možno formulovať hypotézu, že vo veľmi dlhom časovom horizonte malé meny postupne zaniknú;¹⁴ postupný odklon od národných mien (zrieknutie sa národnej suverenity) bude sprevádzaný formovaním – v perspektíve niekoľkých – *menových oblastí*, ktoré si budú navzájom konkurovať.¹⁵

Najpravdepodobnejší scenár formovania menových oblastí vychádza z triády: Amerika – Európa – Ázia, resp. dolár – euro – japonský jen.¹⁶

Dolárovú oblasť by mali tvoriť štáty Severnej, Strednej a Južnej Ameriky.

Zatiaľ najvyprofilovanejšou je oblasť eura – *eurozóna*. Zavedenie spoločnej európskej meny bolo zákonitým krokom ekonomickej integrácie tohto regiónu. Očakáva sa, že po zapojení krajín strednej a východnej Európy (po splnení príslušných maastrichtských kritérií) sa oblasť eura rozšíri aj na Blízky Východ a severnú Afriku.

¹² *Currency board* (menová rada) predstavuje systém kurzu s neodvolateľným ústredným kurzom, keď národná mena je stabilne naviazaná k mene hlavného obchodného partnera. Ide vlastne o absolútne pevný kurz bez pásem oscilácie, kde sa centrálna banka vzdáva všetkých svojich nástrojov, s výnimkou nesterilizovaných devízových operácií. Podľa údajov Medzinárodného menového fondu z konca roka 2004 využívalo *currency board* sedem krajín (napr. Bulharsko, Čína, Estónsko) [28, s. 570].

¹³ Menové únie vznikali v Európe už v 19. storočí, avšak väčšina z nich po čase zanikla. Príkladom únie, ktorá sa nikdy neskončila nezdarom, t. j. úspešne fungovala na väčšom území od svojho vzniku až do súčasnosti (Nemecko a od roku 1999 eurozóna), je nemecký Zollverein (colný spolk), ktorého začiatky boli položené v roku 1818. Z novodobej histórie je najznámejším príkladom úspešného fungovania menovej únie Belgicko a Luxembursko. Táto menová únia bola založená na fixnom pomere oboch národných mien (1 : 1) a na jednotnej menovej politike belgickej centrálnej banky v rokoch 1921 – 1998.

¹⁴ Podľa niektorých ekonómov (R. A. Mundell, R. I. Mc Kinnon, J. Jílek) meny malých krajín sú príliš slabé a neefektívne na plnenie funkcií peňazí, preto budú postupne „pohltené“ nevelkým počtom silných mien veľkých ekonomík. Okrem toho vlády malých štátov nie sú schopné uskutočňovať nezávislú stabilizačnú politiku.

¹⁵ Podľa J. Jílka, jedna menová zóna môže byť vybraná ako vedúca a ostatné k nej trvalo zafixujú svoj menový kurz. Menové krízy sa stanú minulosťou, pokiaľ, samozrejme, menové ostrovy budú odhodlane držať pevné kurzy. Rovnako prínosy z medzinárodného obchodu sa pre všetky krajiny znásobia. Vo veľmi vzdialenej perspektíve globalizácia povedie k vzniku jedinej svetovej meny s jedinou centrálnou bankou [12, s. 737].

¹⁶ Resp. čínsky jüan, prípadne košová jednotka krajín ASEAN + 3 (Čína, Japonsko, Južná Kórea) či v perspektíve ASEAN + 4 (vrátane Indie) a pod.

Spoločná ázijská mena je zatiaľ ešte značne vzdialená a v európskej podobe nie je mysliteľná. Podľa Haruhiko Kurodu, nového prezidenta Ázijskej rozvojovej banky (ABD), čas na jednotnú menovú politiku zatiaľ nedozrel. Ako uviedol, „nebude to téma diskusií ani o dvadsať či tridsať rokov. Ázia je na to príliš heterogénna“. Možnosť spolupráce vidí v koordinácii menových kurzov [26, s. 14].

Domnievame sa, že aktivita v smere vytvárania ďalších menových oblastí vo svete bude vo veľkej miere závisieť od rezultatívnosti projektu európskej menovej únie, t. j. od toho, ako si v najbližších rokoch bude viesť euro.¹⁷

4. Európska menová únia ako unikátny jav

Myšlienka európskej hospodárskej a menovej únie (*Economic and Monetary Union* – EMU) vznikla už po druhej svetovej vojne a priamo s ňou súvisela.¹⁸ Vzájomná kooperácia európskych štátov mala vystriedať konfrontáciu a zabrániť vzniku nových vojen na európskom kontinente. Paralelne s ekonomickou a politickou integráciou západoeurópskych krajín sa rozvíjala aj peňažná sústava Európskeho spoločenstva, ktorá prešla dlhú cestu od koordinácie menových politík štátov ES, cez vytvorenie spoločnej jednotky ECU, mechanizmus výmenných kurzov (*Exchange Rate Mechanism* – ERM) a úverový mechanizmus v rámci Európskeho menového systému (*European Monetary System* – EMS), až k jednotnej menovej politike a jednotnej európskej mene euro v eurozóne.

Budovanie EMU vychádzalo z filozofie, že ak majú byť prínosy jednotného vnútorného trhu EÚ úplné, je nevyhnutné, aby účastnícke krajiny prijali spoločnú menu. Od realizácie tohto projektu sa očakáva predovšetkým úspora transakčných nákladov a odstránenie kurzovej neistoty, čo má pre krajiny EÚ, spojené navzájom čulým zahraničnoobchodným obratom, veľký význam.

¹⁷ Pritom ďalší vývoj eurozóny, pripravujúcej sa na prijatie nových – z hľadiska ekonomickej úrovne menej vyspelých – členov, vôbec nemusí byť priamočiary a bezproblémový. Svedčia o tom aj také javy z nedávnej minulosti ako odmietnutie navrhovanej ústavnej zmluvy (európskej ústavy) vo francúzskom a holandskom referende, neplnenie (predovšetkým) Nemeckom a Francúzskom záväzkov vyplývajúcich z Paktu stability a rastu, veľmi nízka mobilita pracovných síl v EÚ/eurozóne a pod. Existujú dokonca predpovede blízkeho rozpadu eurozóny – ako hlavnú príčinu identifikujú asymetrické napätie v menovej únii v dôsledku očakávaných kríz v dôchodkových systémoch a s tým súvisiacich rozdielnych problémov členských štátov eurozóny [pozri 32, s. 14 – 16]. Aj ekonomický poradca J. M. Barrosa, predsedu Európskej komisie, profesor Leuvenskej univerzity Paul de Grauwe sa domnieva, že „euro je bez politickej integrácie dlhodobo neudržateľné“. Jeho slová naznačujú, že tvorcovia projektu eura ho pokladali od začiatku predovšetkým za nástroj prehlbovania politickej integrácie k „stále tesnejšej Únii“ [43].

¹⁸ Prvé debaty o užitočnosti bádať nad efektmi spoločnej európskej meny sa objavili začiatkom 60. rokov minulého storočia a ich prvý odraz je vymedzený obdobím 1968 – 1970 (Wernerov plán menovej únie). Predmetný plán, ktorý rátal s vybudovaním hospodárskej a menovej únie do roku 1980, sa ukázal ako nereálny. Nerátal s nepriaznivými vonkajšími faktormi, ako boli dôsledky prvej ropnej krízy v roku 1973 či už spomínané problémy v medzinárodnom menovom systéme v 70. rokoch; zároveň chýbala aj dostatočná politická vôľa na jeho praktickú realizáciu.

Vytvorenie menovej únie v Európe je jeden z veľkých experimentov konca 20. storočia. Hoci v minulosti už existovali úspešné aj menej úspešné pokusy o zavedenie spoločnej meny, jej zavedenie v rámci (prakticky) celého kontinentu je bezprecedentný jav, ktorý nemá v histórii analógiu. Eurozóna je výnimočná aj v tom, že žiadny štát v menovej únii nedominuje, a zároveň spoločná mena nie je ukotvená na inú menu. Podľa J. Išu „eurozóna je predovšetkým megaekonomika, ktorá síce do určitej miery zaostáva za USA, ale vo viacerých ukazovateľoch predstihuje Japonsko. Za hlavnú črtu eurozóny treba považovať skutočnosť, že pôvodne malé a stredné ekonomiky (výnimkou je Nemecko, prípadne Francúzsko) sa úplne integrovali aj v oblasti meny a vytvorili kvalitatívne novú ekonomiku s rozsiahlym vnútorným trhom“ [10, s. 902].

Projekt vytvorenia hospodárskej a menovej únie nie je prijímaný jednoznačne. Kritické postoje europesimistov voči zavedeniu spoločnej meny sú založené predovšetkým na *teóriách optimálnej menovej oblasti* (*Optimum Currency Area* – OCA). Ide o to, že menová únia európskych štátov nezodpovedá základným postulátom tejto teórie. K nim patrí predovšetkým konvergencia národných hospodárskych cyklov, transregionálna a transnárodná mobilita pracovnej sily, ako aj pružný trh práce.

Koncepcia zavedenia spoločnej európskej meny sa opierala o postuláty, ktoré sú odlišné od tradičných a teoreticky nezodpovedá vymedzeniu optimálnej menovej oblasti v chápaní jej priekopníka R. Mundella [23] či ďalších protagonistov teórie optimálnej menovej oblasti. Maastrichtské (konvergenčné) kritériá, ktorých plnenie je podmienkou pre vstup krajiny do eurozóny, majú prevažne makroekonomický charakter; naproti tomu teoretici OCA kládli dôraz hlavne na mikroekonomické kritériá formovania menovej únie [10].

Filozofia maastrichtských kritérií je taká, že ich plnením sa má dosiahnuť to isté ako pomocou konceptu optimálneho menového priestoru. Pretože v menovej únii sa uplatňuje spoločná menová politika, na prispôsobenie asymetrickým šokom členské štáty nemôžu využívať menové kurzy (ktoré hrajú kľúčovú úlohu v systéme pružných menových kurzov), ani národnú menovú politiku. Z toho vyplýva, že ak sa má menová únia ochrániť pred vnútornými ekonomickými problémami, mali by byť ekonomické rozdiely medzi členskými štátmi pokiaľ možno čo najmenšie. A práve to je zmysel a účel konvergenčných kritérií, ktoré plnia úlohu „filtra“ k európskemu menovému priestoru [27, s. 241].

Vývoj ukázal, že záujemcovia o členstvo v eurozóne nemali problém s plnením menových kritérií; podstatne väčšie problémy mali s plnením rozpočtových kritérií. Ešte v roku 1996 obe rozpočtové kritériá plnilo len Luxembursko. V roku 1997, ktorý bol na posúdenie splnenia kritérií rozhodujúci, sa väčšine záujemcov podarilo rozpočtové kritériá splniť, často však iba pomocou dosť neštandardných

opatrení (napr. extenzívnym predajom štátneho majetku). Prípustnú hranicu štátneho dlhu vysoko prekročilo Belgicko a Taliansko. Napriek tomu summit najvyšších predstaviteľov EÚ dňa 2. 5. 1998 rozhodol o tom, že členmi eurozóny sa stanú všetci záujemcovia,¹⁹ teda aj tieto dve krajiny, s nie celkom presvedčivým zdôvodnením, že situácia v nich sa zlepšuje [34, s. 144]. V otázke vytvorenia európskej menovej únie išlo teda jednoznačne o *politické, a nie ekonomické rozhodnutie*.

Príklady z minulosti svedčia o tom, že tie menové únie, ktoré nedokázali vytvoriť nadnárodné štruktúry (napr. latinská menová únia, škandinávská menová únia), časom zanikli. Naproti tomu už spomínaný Zollverein (German Customs Union) je príkladom toho, ako za ekonomickou úniou nasledovala politická integrácia [19]. Zohľadňujúc túto skúsenosť, súčasne s vytvorením menovej únie sa členské štáty eurozóny zriekli nezávislosti v oblasti menovej politiky a politiky menových kurzov. Od začiatku roka 1999 pracuje *Európsky systém centrálnych bánk* (ESCB) a *Európska centrálna banka* (ECB), ktorá uskutočňuje jednotnú menovú politiku v rámci celej eurozóny, pričom jej hlavnou úlohou je udržať cenovú stabilitu. Priaznivé národohospodárske rámcové podmienky už nie je možné vytvoriť výlučne na národnej úrovni, ale je to možné už len v interakcii menovej a fiškálnej politiky na národnej a európskej úrovni.

Treba zdôrazniť, že jednou z hlavných podmienok stability spoločnej meny je dodržiavanie rozpočtovej disciplíny, pretože ináč by bola ohrozená cenová a menová stabilita a vierohodnosť celého programu menovej únie. Z tohto dôvodu Európska rada prijala ešte v roku 1996 *Pakt stability a rastu*, ktorý zaväzuje každý členský štát eurozóny aj po vstupe do menovej únie nenarúšať stabilitu spoločnej meny. Znamená to, že členské štáty eurozóny v čase, keď už nemôžu uskutočňovať samostatnú menovú politiku, nesmú ohrozovať spoločnú menu nezodpovednou fiškálnou politikou. Platí teda, že aj po vstupe do menovej únie nemožno prekračovať trojpercentný limit deficitu štátneho rozpočtu [27, s. 252].

Podstatou zavedenia spoločnej meny je snaha Európskej únie reagovať na globalizáciu. Ako sa vyjadril bývalý luxemburský premiér Jean-Claude Juncker, „vo vytvorení eura našla EÚ odpoveď na globalizáciu. Euro vytvára podmienky na to, aby sme sa zaradili medzi hlavných hýbateľov svetového ekonomického poriadku“ [40].

Úloha vstupu do eurozóny na základe splnenia maastrichtských kritérií má, nesporne, *integračný efekt* v európskom regióne – integruje krajiny na spoločnom menovom a finančnom základe,²⁰ generuje konvergenciu politických preferencií

¹⁹ S výnimkou Grécka, ktoré sa stalo členom eurozóny po splnení maastrichtského inflačného kritéria od 1. 1. 2001.

²⁰ Ďalšou (inštitucionálnou) zjednocujúcou podmienkou je zabezpečenie *nezávislosti* národnej centrálnej banky.

v smere menovej a finančnej stability. Očakáva sa, že menová integrácia prehĺbi aj obchodnú integráciu a povedie ku konvergencii ekonomických cyklov. Zavedenie eura môže slúžiť ako katalyzátor tak trhových, ako aj politických zmien a v istom zmysle pozitívne ovplyvňovať vytvorenie efektívneho životaschopného ekonomického a inštitucionálneho európskeho modelu.

5. Efekty európskej menovej integrácie

Zavedením spoločnej meny vznikajú pre zúčastnené krajiny určité *náklady*. K najzávažnejším patrí, že vlády a centrálné banky strácajú možnosť uskutočňovať nezávislú menovú politiku, ako aj využívať menový kurz ako nástroj domácej menovej politiky či devalváciu meny k zvýšeniu konkurencieschopnosti. Vzniká aj nebezpečenstvo, že pri neobmedzenej mobilite kapitálu sa zdroje z oblastí s nižšou produktivitou a nižšími výnosmi budú presúvať do oblastí a krajín s vyššími výnosmi, takže hrozí riziko prehĺbenia regionálnych rozdielov v rámci Únie.

Všeobecne však dominuje názor, že pozitívne efekty menovej únie prevládajú nad negatívnymi.²¹ Hlavné *výhody* menovej únie sú:

- zníženie transakčných nákladov,
- zmenšenie kurzového rizika (v menovej únii už neplatia menové kurzy medzi jednotlivými členskými štátmi a tým odpadá riziko ich zmeny),
- zvýšenie cenovej transparentnosti.

Značným prínosom je celková transparentnosť cien a nákladov, vyjadrená v jednotnej mene, čo umožňuje podnikom a spotrebiteľom lepšie porovnávať ceny a náklady v rôznych štátoch s pozitívnymi dôsledkami na konkurenčné prostredie v Únii. Euro zvyšuje intenzívnosť konkurencie medzi firmami vnútri eurozóny, čo je dôležité z hľadiska úspechu v zostrojúcom sa globálnom súťažení – zvýšia sa tak šance európskych podnikov udržať si svoje pozície na svetovom trhu.

Euro sa stalo jednou z vedúcich svetových mien, vedľa dolára a jenu. Tým sa znížili transakčné náklady subjektov v Únii vo svetovom obchode, pretože mnoho operácií sa uskutočňuje v eurách. Dalo aj *impulz k integrácii európskeho finančného trhu*. Formovanie jednotného európskeho finančného trhu vedie tak k integrácii búrz a investorských skupín a k zmene podmienok na investovanie, ako aj k zmene globálneho rámca národných finančných trhov. Prijímanie jednotných pravidiel pre emitentov akcií, legislatívy upravujúcej celoeurópsky pohyb finančných tokov a ďalších komunitárnych noriem radikálne zmení celkový európsky finančný trh, ale zároveň zmení aj finančné rámce pre menovú úniu.

²¹ Problém pri bilancovaní prínosov a nákladov menovej únie však spočíva v tom, že ani pozitívne efekty, ani negatívne efekty sa nedajú presne kvantifikovať [pozri 11, s. 561].

6. Euro ako integrátor krajín strednej a východnej Európy so západnou Európou

Účasť v medzinárodných hospodárskych vzťahoch je pre štáty strednej a východnej Európy (SVE) životne dôležitá, čo vyplýva predovšetkým z veľkosti ich domáceho trhu. Pre tieto krajiny ako malé a veľmi otvorené ekonomiky práve účasť v európskom integračnom procese môže uľahčiť a urýchliť nevyhnutnú globalizačnú adaptáciu. Vstupom do Európskej únie (1. mája 2004) sa štáty SVE intenzívnejšie zapojili do globalizačných procesov. Otvorenosť ich ekonomík smerom k EÚ vzrástla, vytvorili sa podmienky na prehlbenie vnútroodvetového obchodu, zvýšenie prílevu priamych zahraničných investícií (PZI) s následným premietnutím do rastu kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti. To bude znamenať významný posun v priblížení ich ekonomickej úrovne k priemeru EÚ.

Noví členovia Európskej únie, ktorí získali dočasnú výnimku na prijatie eura, sa orientujú na plnenie maastrichtských (konvergenčných) kritérií, čo je podmienkou zavedenia spoločnej meny. Uchádzači o spoločnú menu musia dodržiavať rozpočtovú disciplínu, limit štátneho dlhu, zaručiť cenovú stabilitu a nízke úrokové sadzby. Musia tiež stráviť aspoň dva roky v menovom systéme ERM II, do ktorého už vstúpili Estónsko, Litva a Slovinsko (28. 6. 2004), Lotyšsko, Cyprus a Malta (1. 5. 2005) a Slovensko (25. 11. 2005). V tomto kontexte *euro je nepochybne svojráznym európskym integrátorom* krajín SVE s krajinami západnej Európy. Zároveň si treba uvedomiť, že aj keď mnoho nových krajín už teraz spĺňa časť alebo všetky maastrichtské kritériá nutné na prijatie eura, prí rýchle prijímanie európskej meny nie je vhodné. Priskoré prijatie eura – bez dosiahnutia udržateľnej konvergencie ekonomiky – by mohlo týmto krajinám sťažiť riešenie vlastných ekonomických problémov, napríklad vysokej nezamestnanosti (Poľsko, Slovensko) alebo záporného salda obchodnej bilancie (Poľsko, Maďarsko, SR).²²

Nové členské štáty si na prijatie eura stanovili rôzne termíny. Slovinsko, Estónsko a Litva chcú vstúpiť do eurozóny v roku 2007, Lotyšsko, Cyprus a Malta v roku 2008, Slovensko plánuje zaviesť euro od 1. 1. 2009. Väčšie krajiny, ako Poľsko a Maďarsko, ktorým robí problém najmä deficit štátneho rozpočtu, a ČR by mali zaviesť euro najskôr v roku 2010.

Záver

Súčasný svetový hospodárstvo je v znamení globalizačnej dimenzie, ktorej produktom je aj „kryštalizácia“ svetovej ekonomiky a jej realokácia do regionálnych integračných celkov. Aj keď formujúca sa triáda troch centier svetovej ekonomiky Amerika – Európa – Ázia (resp. NAFTA – EÚ – ASEAN) má v súčasnosti

nerovnaké postavenie z hľadiska dosiahnutého stupňa integrácie, dá sa očakávať, že práve tieto regionálne bloky budú mať v budúcnosti určujúci vplyv na všetky rozhodujúce sféry hospodárskeho a politického života.

Globalizácia vystavuje EÚ novej tvrdej konkurencii. V podmienkach zaostávania v raste, produktivite a inováciách za USA a Áziou prijala Európska únia na posilnenie konkurencieschopnosti ambiciózny plán – *Lisabonskú stratégiu*. Pôvodná stratégia EÚ 15 z roku 2000 predstavuje proces ekonomických a sociálnych reforiem s cieľom do roku 2010 predbehnúť USA a vytvoriť z Európskej únie najdynamickejšiu a najkonkurencieschopnejšiu ekonomiku na svete. Doterajšia nevydarená realizácia Lisabonskej stratégie – najmä z dôvodu politickej neochoty vlád členských štátov Únie systematicky ju naplňovať, aj z dôvodu príliš širokej palety cieľov – si vynútila začiatkom roku 2005 jej revíziu. Je zrejmé, že plnenie Lisabonskej stratégie bude dlhodobější proces, do ktorého budú časom zapojené aj nové krajiny, pričom s plnením vytýčených cieľov treba rátať v reálnejšom období.

V článku sme sa pokúsili ukázať, že význačnou tendenciou v dnešnom globalizujúcom sa svete je aj globalizácia menového systému, vedúca k formovaniu menových ostrovov – dolárového, eurového a jenového (resp. jüanového). Zatiaľ najvyprofilovanejšia je menová oblasť v Európe – eurozóna. Prechod štátov EÚ k jednotnej mene a jednotnej menovej politike by nebol možný bez splnenia základných konvergenčných kritérií jej členmi a na tomto základe zjednocovania prvkov a výkonu hospodárskej politiky. V tomto zmysle spoločná mena euro plní úlohu svojrázneho integrátora európskych štátov (vrátane štátov SVE s krajinami západnej Európy). Predpokladá sa, že táto jej funkcia bude v budúcnosti, najmä v súvislosti s integračnou konvergenciou „nových krajín“, ešte zosilňovať. Zároveň si treba uvedomiť, že úspešné fungovanie menovej únie (aj v budúcnosti) vyžaduje, aby ekonomiky členských štátov eurozóny fungovali ako jednotný organizmus, čo predpokladá vysokú mobilitu výrobných faktorov a realizáciu nevyhnutných štrukturálnych reforiem – reformu verejných financií, trhu práce, sociálneho systému, dôchodkovú reformu, daňovú reformu atď. V situácii globálnej megakonkurencie je celoeurópska konsolidácia vrátane prehlbovania integrácie v menovej oblasti nevyhnutnou podmienkou udržania sa EÚ v „globálnej ekonomickej superlige“.

Súčasne treba mať na zreteli, že nielen Európa má ambíciu zohrávať dôležitú úlohu na globálnej scéne. Aj ďalšie svetové regióny vidia v intenzifikácii regionálnej integrácie (vrátane spolupráce v menovej oblasti) perspektívu prehlbovania vlastnej kooperácie a následného rastu svojej konkurenčnej schopnosti.

²² Zatiaľ čo obchodná bilancia Česka sa v roku 2004 skončila so schodkom 20,6 mld Kč, v roku 2005 by mala podľa ministra priemyslu a obchodu ČR Milana Urbana vykázať prebytok zhruba 60 mld Kč [44].

Literatúra

- [1] BALÁŽ, P. – VERČEK, P.: Globalizácia a nová ekonomika. Bratislava: Sprint 2002.
- [2] BALÁŽ, P. – LÍNER, M.: Postavenie juhovýchodnej Ázie vo svetovom hospodárstve. Bratislava: Sprint 2004.
- [3] BAYOUMI, T. – EICHENGREEN, B.: Shocking Aspects of European Monetary Integration. In: F. Giavazzi and F. Torres (eds.): Adjustment and Growth in the European Monetary Union. London: CERP Cambridge – Cambridge University Press 1993, s. 193 – 230.
- [4] BILČÍK, V. – BRUNCKO, M.: Európska únia dnes. Súčasný trendy a význam pre Slovensko. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Inštitút pre verejné otázky a Centrum pre európsku politiku 2003.
- [5] ČAPLÁNOVÁ, A. – ORVISKÁ, M. – HUDSON, J.: Eastern European Attitudes to Integration. Journal of Common Market Studies, 42, 2004, č. 2, s. 271 – 287.
- [6] DE GRAUWE, P.: The Economics of Monetary Integration. Oxford: Oxford University Press 1997.
- [7] FIALA, P. – PITROVÁ, M.: Evropská unie. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2003.
- [8] HELÍSEK, M.: Měnové krize (empirie a teorie). Praha: Professional Publishing 2004.
- [9] HORVÁTH, R. – KOMÁREK, L.: Teorie optimálních měnových zón: rámec k diskuzím o monetární integraci. Finance a úvěr, 52, 2002, č. 7 – 8, s. 386 – 407.
- [10] IŠA, J.: Slovensko na ceste do Európskej menovej únie. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 50, 2002, č. 6, s. 899 – 925.
- [11] IŠA, J.: Riziká európskej menovej únie. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 53, 2005, č. 6, s. 559 – 575.
- [12] JÍLEK, J.: Peníze a měnová politika. Praha: GRADA 2004.
- [13] GONDA, V. – BRINČÍKOVÁ, Z.: Menová únia ako experiment? Profit, 2005, č. 41 – 42, s. 32 – 35.
- [14] KOMÍNKOVÁ, Z. – LALINSKÝ, T. – ŠUSTER, M.: Analýza konvergenzie slovenskej ekonomiky k Európskej únii. Bratislava: NBS, Inštitút menových a finančných štúdií, august 2005. 18 s.
- [15] KOSÍR, I.: Na horizonte je ázijská integrácia. Hospodárske noviny, 22. marca 2005, s. 22.
- [16] KRUGMAN, P.: Lessons of Massachusetts for EMU. In: F. Giavazzi and F. Torres (eds.): Adjustment and Growth in the European Monetary Union. London: CERP Cambridge – Cambridge University Press 1993, s. 241 – 261.
- [17] LIPKOVÁ, E.: Svetové hospodárstvo. Bratislava: Sprint 2000.
- [18] LISÝ, J.: Výkonnosť ekonomiky a ekonomický rast. 2. vyd. Bratislava: Iura Edition 2005.
- [19] MACHALA, K.: Měnové unie ve světě. Bankovníctví, XI, 2003, č. 8, s. 8 – 9.
- [20] MANDEL, M. – TOMŠÍK, V.: Monetární ekonomie v malé otevřené ekonomice. Praha: Management Press 2003.
- [21] MOTHANA, O. S.: 36 rokov od vzniku ASEAN, úspechy a prekážky. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 51, 2003, č. 10, s. 1251 – 1269.
- [22] MUCHOVÁ, E.: Európska menová únia. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 1999.
- [23] MUNDELL, R. A.: A Theory of Optimum Currency Areas. American Economic Review, 51, 1961, č. 4, s. 657 – 665.
- [24] NAUMOV, S. Yu. (ed.): Globalization: Issues of International Cooperation and Solution of Panhuman Tasks. Saratov: Stolypin Volga Region Academy for Civil Service 2005.
- [25] PÁLKOVÁ, D.: Japonci zvažujú ázijský obchodný blok. Hospodárske noviny, 6. apríla 2006, s. 7.
- [26] RABE, Ch.: Spoločná ázijská mena je vzdialená. Hospodárske noviny, 10. marca 2005, s. 14.
- [27] RESSOVÁ, A.: Měnová evropská unie z pohledu politiky vstupu. Acta Oeconomica Pragensia, 2001, č. 5, s. 237 – 257.

- [28] REVENDA, Z. – MANDEL, M. – KODERA, J. – MUSÍLEK, P. – DVOŘÁK, P. – BRADA, J.: Peněžní ekonomie a bankovnictví. Praha: Management Press 2005.
- [29] SACHS, J. D.: Aby globalizace prospívala všem. Ekonom, 2004, č. 46, s. 20.
- [30] SIVÁK, R.: Teoretické aspekty eliminácie kurzového rizika v podmienkach menovej únie. Ekonomické rozhľady, XXX, 2001, č. 4, s. 436 – 455.
- [31] SLOVÁK, K.: Latinskoamerickí socialisti odmietli plány Georga Busha. Trend, 2005, č. 44, s. 10.
- [32] SLOVÁK, K. – ZÁBORSKÝ, J.: Európska menová únia sa do desiatich rokov rozpadne (Rozhovor s Williamom A. Niskanenom). Trend, 2005, č. 49, s. 14 – 16.
- [33] Stratégia konkurencieschopnosti Slovenska do roku 2010. Lisabonská stratégia pre Slovensko. Bratislava: Ministerstvo financií SR 2005.
- [34] SOBEK, O.: Menová teória a politika. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 2003.
- [35] STANĚK, P.: Globalizácia svetovej ekonomiky. Bratislava: EPOS 1999.
- [36] ŠIKULA, M.: Globalizácia – rázcestie civilizácie. Bratislava: Sprint 1999.
- [37] ŠIKULA, M. a kol.: Ekonomické a sociálne súvislosti integrácie Slovenska do Európskej únie. [Monografia.] Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV 2003.
- [38] TÁNCOŠOVÁ, J. a kol.: Medzinárodné ekonomické vzťahy. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 2002.
- [39] ZAHRADNÍK, P.: Vstup do Evropské unie – přínosy a náklady konvergence. Praha: C. H. Beck 2003.
- [40] <<http://pes.eunet.cz>>.
- [41] Prime Minister Junichiro Koizumi Attends the EAS, ASEAN+3, and Japan-ASEAN Summit Meetings (Overview and Preliminary Evaluation). <<http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/eas/summary0512.html>>.
- [42] ASEAN uzavřel s Čínou dohodu o volném obchodu. <<http://www.roc-taiwan-cz.com/policy/20041230/2004123001.html>>.
- [43] Barroso poradca pripustil zánik eura. <http://tvojepeniaz.e.pravda.sk/tlac.asp?c=A050602_133130_sk_pakcie_p01&r=sk_pakcie>.
- [44] Urban: Obchodní bilance letos skončí s přebytkem 60 miliard Kč. <<http://www.finance.cz/zpravy/finance/56168>>.